

Nr 8.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ogiltighet av sämjedelning av jord inom vissa delar av Kopparbergs län.

Genom en den 15 februari 1952 dagtecknad proposition, nr 58, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

L a g**om ogiltighet av sämjedelning av jord inom vissa delar av Kopparbergs län.**

Härigenom förordnas som följer.

Sämjedelning av jord, som varit föremål för laga skifte enligt lagen den 30 april 1925 (nr 102) rörande vissa laga skiften inom de på bekostnad eller med understöd av staten storskiftade delarna av Kopparbergs län eller laga skifte till rubbning av storskifte enligt lagen den 17 juni 1932 (nr 223) med särskilda bestämmelser om delning av jord å landet inom vissa delar av Kopparbergs län, vare utan verkan. Vad nu sagts skall gälla jämväl sämjedelning av jord, som icke undergått sådant skifte men hör till by vilken varit föremål för förrättning enligt lagen den 4 juni 1943 (nr 302) med särskilda bestämmelser om äganderättsutredning och sammanläggning av fastigheter inom vissa byar i Kopparbergs län, såframt förrättningen skett i samband med att annan jord inom byn enligt lagen den 17 juni 1932 undergått laga skifte till rubbning av storskifte. Med sämjedelning av jord skall jämställas sämjedelning av vad till jorden lagligen hör.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Vad i lagen stadgas skall icke äga tillämpning å sämjedelning, som skett före lagens ikraftträdande.

Det genom propositionen framlagda lagförslaget innebär alltså, att sämjedelning av jord, som varit föremål för viss förrättning enligt den jorddelningsrättsliga särslagstiftningen för Kopparbergs län, fränkännes rättsverkan.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för lagförslaget, får utskottet i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan hänvisa till propositionen.

Inledning.

Under 1800-talet genomfördes med stöd av särskilda författningar storskiften beträffande stora delar av Kopparbergs län. Denna storskiftesverksamhet avslutades år 1894. Såsom ett allmänt omdöme kan om dessa storskiften sägas att de voro efter tidsförhållandena väl gjorda. Emellertid har därefter inom de storskiftade områdena uppkommit en betydande ägoblandning och ägosplittring. Den främsta anledningen härtill har varit sedvänjan att skifta arvfallen jord alla dödsbodelägarna emellan, i samband varmed i stor utsträckning lotter utlagts på marken utan legal jorddelningsförrättning genom s. k. sämjedelning.

Fastighetsförhållandena inom de avsedda delarna av Kopparbergs län äro så särpräglade att den generellt gällande jorddelningslagstiftningen ansetts icke kunna i alla delar givas tillämpning å områdena. En viss särslagstiftning har därför genomförts. I detta hänseende må erinras om lagen den 30 april 1925 rörande vissa laga skiften inom de på bekostnad eller med understöd av staten storskiftade delarna av Kopparbergs län. Syftet med denna lagstiftning var i främsta rummet att genom provskiften vinna erfarenhet till ledning vid utformandet av de för denna del av landet erforderliga särbestämmelserna beträffande jorddelningen. På grundval i väsentliga delar av den erfarenhet, som vunnits vid provskiftena enligt 1925 års lag, har sedermera tillkommit lagen den 17 juni 1932 med särskilda bestämmelser om delning av jord å landet inom vissa delar av Kopparbergs län, vilken lag vanligen kallas dalalagen.

Enligt 1925 års lag ha genomförts 12 provskiften. Dessa ha omfattat inemot 4 000 hektar inrösningsjord och omkring 18 500 hektar avrösningsjord. Vid skiftena ha utlagts närmare 1 900 fastigheter. Denna verksamhet är nu att anse såsom avslutad. Däremot pågår skiftesverksamheten enligt dalalagen. Ett fåtal skiften enligt denna lag har avslutats. För närvarande handlägges ett tjugutal laga skiften jämligt denna lag, vilka omfatta omkring 200 000 hektar och beröra ungefär 6 000 delägare. Vissa av dessa förrättningar väntas bli slutförda under de närmaste åren.

I anslutning härtill må framhållas, att de av provskiftena och skiften enligt dalalagen föranledda förrättningskostnaderna i större utsträckning åvilat statsverket än kostnaderna för andra laga skiften. Statsverkets kostnader för provskiftena ha uppgått till inemot 2 000 000 kronor. För skiftesverksamheten enligt dalalagen, för vilken tillskapats en särskild lantmäteriorganisation, utgöra statsverkets årliga utgifter i runt tal 600 000 kronor.

Från olika håll har gjorts gällande, att risk föreläge att resultaten av skiftesverksamheten enligt 1925 års lag och dalalagen skulle komma att omindetgöras genom att de därvid utlagda fastigheterna delades genom privata åtgärder. Sålunda har denna risk framhållits i en av landshövdingen och överlantmätaren i Kopparbergs län den 15 oktober 1950 avlåten gemensam skrivelse till Kungl. Maj:t. Denna utmynnar i en hemställan om skyndsamt utredning rörande de åtgärder som kunde vidtagas för att hindra fortsatt

sämjedelning av ägolotter inom de delar av Kopparbergs län, som undergått provskifte eller laga skifte enligt dalalagen.

Frågan har sedermera berörts av riksdagens år 1950 församlade revisorer, vilka avslutningsvis uttalat, att förnyade sämjedelningar inom de lagaskiftade områdena icke endast innebure en fara för att vid skiftena redan vunna förbättringar tillspillogåves, utan att det därjämte måste ifrågasättas, huruvida hela den skiftesverksamhet, som påginge och förestode, kunde komma till avsedd och bestående nytta.

Lantmäteristyrelsen har härefter upptagit spörsmålet till ingående prövning och med skrivelse den 29 september 1951 till Kungl. Maj:t överlämnat promemoria angående provisoriska åtgärder mot sämjedelning inom vissa delar av Kopparbergs län (stencilerad). Promemorian utmynnar i ett förslag om införande i dalalagen av ett stadgande av innebörd att sämjedelning i vissa fall skall vara utan verkan.

Över lantmäteristyrelsens promemoria ha efter remiss utlåtanden avgivits av Svea hovrätt, lagberedningen, fastighetsbildningssakkunniga, lantbruksstyrelsen, som bilagt yttrande från lantbruksnämnden i Kopparbergs län, av skogsstyrelsen, som bifogat yttrande från skogsvårdsstyrelsen i Kopparbergs län, av länsstyrelsen i Kopparbergs län, överlantmätaren i samma län, vilken närslutit yttranden från cheferna för de särskilda skiftesorganisationerna i länet ävensom från den förutvarande styresmannen för den tidigare särskilda skiftesorganisationen, av häradshövdingarna i Falu, Nås och Malungs, Nedansiljans och Ovensiljans domsagor, Sveriges lantbruksförbund samt Kopparbergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Från Dalarnas länsförbund av riksförbundet landsbygdens folk och styrelsen för Sveriges advokatsamfund, vilka beretts tillfälle att avgiva utlåtanden över promemorian, ha sådana ej inkommit.

I samtliga remissutlåtanden har lantmäteristyrelsens förslag i princip tillstyrkts. Ett betydande antal av remissinstanserna har betonat, att åtgärder i föreslagen riktning äro angelägna, och åtskilliga ha framhållit, att åtgärderna böra vidtagas skyndsamt.

Departementschefen.

Chefen för justitiedepartementet, *statsrådet Zetterberg*, anför i propositionen bl. a. följande:

»Ett av fastighetsbildningslagstiftningens främsta syften är att åstadkomma en för markens användning lämplig fastighetsindelning. Vid fastighetsbildning vid sidan om den jorddelningsrättsliga lagstiftningen finnes uppenbar risk att dessa jordpolitiska synpunkter ej vinna beaktande. Frånsett att privat jorddelning föranleder bristande klarhet och därigenom vållar rättsosäkerhet genom att någon tillförlitlig redovisning av bildade fastigheter ej erhålles, medför den lätt nog att jorden indelas på sådant sätt att den ej kan brukas rationellt. I lantmäteristyrelsens promemoria och de däröver avgivna yttrandena ha angivits ett flertal exempel härpå. För att trygga en sund ekonomisk utveckling på längre sikt är det därför av vikt att förhindra

en privat jorddelning, även om denna för de nuvarande jordägarna skulle framstå som ur andra synpunkter önskvärd.

Av den tidigare lämnade redogörelsen framgår, att inom stora delar av Kopparbergs län en sedan lång tid tillbaka fortgående privat jorddelning lett till så otillfredsställande förhållanden, att särskilda ingripanden befunnits erforderliga. I detta hänseende är att nämna främst den skiftesverksamhet, som — för övrigt med betydande kostnader för statsverket — genomförts eller pågår enligt den för vissa delar av länet antagna särslagstiftningen, nämligen lagen den 30 april 1925 rörande vissa laga skiften inom de på bekostnad eller med understöd av staten storskiftade delarna av Kopparbergs län och lagen den 17 juni 1932 med särskilda bestämmelser om delning av jord å landet inom vissa delar av Kopparbergs län. Genom denna verksamhet uppnås en avsevärd förbättring i fastighetsförhållandena. I ärendet har emellertid visats, att allvarlig risk föreligger att resultatet av skiftesverksamheten kommer att omintetgöras därigenom att enligt gammal sedvänja nya privata jorddelningar företagas inom de skiftade områdena. Det är självfallet en angelägen uppgift att söka hindra en sådan utveckling.

Vad i ärendet framkommit ger vid handen, att av betydelse i förevarande sammanhang främst äro de privata jorddelningar, som ske i anledning av inträffade arvfall. Enligt gammalt bruk tillskiftas envar av dödsbodelägarna andel i dödsboets fasta egendom, varefter för denna andel utlägges viss ägolott, som regel omfattande flera markområden. I likhet med lantmäteristyrelsen och remissinstanserna anser jag, att strävandena främst böra inriktas på att motverka den form av privat jorddelning, som utläggandet av ägolotterna innebär och som brukar benämnas sämjedelning.

Såsom lantmäteristyrelsen framhållit torde den väg som i längden säkrast skulle leda till åsyftat resultat vara att genom upplysning klargöra för jordägarna de vådor, som för bygdens framtida ekonomiska utveckling och i andra hänseenden äro förbundna med förfarandet att sämjedela arvfallen eller eljest flera tillhörig fast egendom, och att därigenom få jordägarna att frivilligt avstå från den antydda formen för upplösning av den gemensamma äganderätten till marken. Av stor betydelse för en utveckling i denna riktning synas även vara de åtgärder som lantbruksnämnden i länet kan vidtaga. Emellertid torde åtgöranden av nu antydd art icke kunna väntas medföra omedelbar effekt av mera allmän räckvidd utan de torde komma att verka först på längre sikt. Jag anser därför, i likhet med lantmäteristyrelsen och remissinstanserna, att det härutöver är erforderligt med sådant ingripande, som kan väntas ha mera omedelbar verkan.

Allmän enighet råder om att den väg som i detta syfte bör beträdas är att för vissa områden i Kopparbergs län genomföra en särskild lagstiftning med innehåll att sämjedelningar fränkännas rättsverkningar. Innebördens härav kan i korthet sammanfattas sålunda. Sämjedelningen skulle icke komma att medföra en upplösning av den samäganderätt, som bestått före sämjedelningen. Äganderätten till den ideella andelen i fastigheten skulle sålunda ej komma att ersättas med äganderätt till den vid sämjedelningen ut-

lagda lotten. Vid blivande lantmäteriförrättningar skulle hänsyn ej tagas till den skedda sämjedelningen. Detta innebär bl. a., att frågorna om likvider mellan skiftesdelägarna skulle bedömas från samma utgångspunkt som om någon sämjedelning ej förekommit.

Det är att beakta, att en regel av nu angiven innebörd icke har någon omedelbar verkan å sämjedelningsavtal, så länge avtalet respekteras av kontrahenterna och frågan om avtalets giltighet ej aktualiseras av särskild anledning, exempelvis lantmäteriförrättning eller exekutivt förfarande. Effekten av bestämmelsen ligger främst däri, att innehavaren av en sämjelott får en, med hänsyn till omöjligheten att bedöma vad som kan komma att inträffa i framtiden, i hög grad osäker ställning i rättsligt hänseende. Det är tydligt, att en lagregel sådan som den ifrågasatta icke möjliggör tillkomsten av sämjedelningar. Av stor betydelse, för vilken verkan lagregeln kommer att ha, är huru stora jordägarna bedöma de risker vara, som äro förbundna med sämjedelningar utan rättsverkningar. I remissyttrandena ha också kommit till uttryck olika meningar om i vilken utsträckning en lagregel, som fränkänner sämjedelningar rättsverkningar, kan väntas medföra att sådana delningar upphöra. I nuvarande läge, då en överhängande fara föreligger för jordsplittring, bör emellertid enligt min mening den omständigheten att den tilltänkta lagstiftningen måhända icke kommer att helt utesluta nya sämjedelningar icke vara avgörande. I detta sammanhang må framhållas, att ogiltighetsregeln måste utgöra ett verksamt stöd för den upplysningsverksamhet som bör bedrivas rörande vådan av sämjedelningar.

Ur principiella synpunkter kunna invändningar riktas mot att genomföra en lagstiftning, som i och för sig riktar sig mot en i hela riket förekommande företeelse men som skall äga tillämpning endast å sådana företeelser inom en viss begränsad del av landet. Häremot kan emellertid anföras — såsom lantmäteristyrelsen ock gjort — att jordförhållandena inom förevarande landsdel äro i hög grad särpräglade och redan tidigare föranlett särskild lagstiftning samt att behovet av ingripande här är vida större än inom landet i övrigt. Härtill kommer, att det framlagda förslaget ligger i linje med de i lagberedningens förslag upptagna generella reglerna i förevarande hänseende. Jag anser därför, att nu berörda synpunkt ej bör föranleda, att man avstår från att genomföra den ifrågasatta lagstiftningen såsom ett provisorium i avbidan på att spörsmålet i samband med den kommande jordabalken får en allmängiltig lösning.

På grund av vad sålunda anförts förordar jag, i likhet med lantmäteristyrelsen och samtliga remissinstanser, en särslagstiftning för vissa delar av Kopparbergs län, enligt vilken sämjedelning skall vara utan verkan.

Lagstiftningen bör gälla även inom sådan av äldre laga skiften omfattad mark, som, i samband med att viss vid dessa laga skiften utesluten mark undergår laga skifte enligt dalalagen, är föremål för förrättning enligt lagen den 4 juni 1943 med särskilda bestämmelser om äganderättsutredning och sammanläggning av fastigheter inom vissa byar i Kopparbergs län. Av

utredningen i ärendet framgår nämligen att i dylika fall genom förrättning enligt 1943 års lag och i samband därmed vidtagna åtgärder vinnes en sådan rationalisering av fastighetsindelningen som kan jämföras med den som erhålles vid provskifte eller vid laga skifte enligt dalalagen. — — — Tillämpningsområdet synes alltså böra angivas vara dels jord, som varit föremål för laga skifte enligt 1925 års lag eller laga skifte till rubbning av storskifte enligt dalalagen, och dels jord, som icke undergått sådant skifte men hör till by vilken varit föremål för förrättning enligt 1943 års lag, såframt förrättningen skett i samband med att annan jord inom byn enligt dalalagen undergått laga skifte till rubbning av storskifte.

De privata delningar, som skola omfattas av ogiltighetsregeln, torde, såsom lantmäteristyrelsen föreslagit, böra angivas med uttrycket sänjedelning. Under detta på åtskilliga ställen i lagstiftningen förekommande uttryck läser inbegripas delningar, varigenom för viss ideell andel i en fastighet utlägges viss ägolott på marken genom privat delningsuppgörelse. I anslutning till vad lagberedningen anfört torde böra framhållas, att därunder icke komma de fall då visst område av fastighet överlåtes eller då vid arvskifte en fastighet uppdelas mellan dödsbodelägarna, icke på det sättet att de erhålla vissa kvotdelar, utan så att de direkt bekomma vissa områden på marken. Erfarenheten visar emellertid att arvskiften med sist antydd innebörd äro sällan förekommande i dessa bygder. Det torde ock böra beaktas, att lagfart å de bodelägarna tillagda områdena ej kan meddelas, förrän områdena blivit i laga ordning utbrutna.

I anslutning härtill må något beröras frågan om ogiltighetsregelns förhållande till avtal som angivits åsyfta delning till brukningen. Ett avtal, som har endast sådan innebörd, träffas uppenbarligen icke av ogiltighetsregeln. Emellertid kan avgörande betydelse ej tillmätas den omständigheten att avtalet formellt framstår som en överenskommelse endast om uppdelning av marken för nyttjande. Därest av omständigheterna framgår, att ett sådant avtal i själva verket innefattar sänjedelning, blir avtalet i detta hänseende utan verkan. Uppenbarligen måste åt rättstillämpningen överlämnas att från fall till fall pröva förekommande avtals innebörd. Här må endast framhållas det — för övrigt i sakens natur liggande — förhållandet att ju längre tid ett såsom delning till brukningen betecknat avtal består orubbat, desto mindre sannolikt är det, att avtalet har endast den begränsade innebörd som det ges av.

Det bör, i anslutning till vad lantmäteristyrelsen föreslagit, åligga lantmätare att vid lantmåteriförrättning som avses i den föreslagna lagen upplysa sakägarna om ogiltighetsregelns innehåll. Av skäl som Svea hovrätt anfört torde bestämmelse härom dock ej böra upptagas i lagen utan meddelas i administrativ ordning.

Med hänsyn till syftet med lagbestämmelsen om ogiltighet av sänjedelning är det självfallet av värde att denna får verkan snarast möjligt. Jag

vill alltså föreslå, att lagen träder i kraft omedelbart efter utfärdandet. I ett par yttranden har ifrågasatts, att ogiltighetsregeln även skulle gälla vissa avtal om sämjedelning som träffats före ikraftträdandet av lagstiftningen, nämligen sådana som ingåtts efter offentliggörandet av lantmäteristyrelsens promemoria. Jag finner emellertid icke tillräckliga skäl föreligga att — om också blott i denna begränsade omfattning — frångå principen att civilrättslig lagstiftning icke bör givas tillbakaverkande kraft.

Då avtal om sämjedelning kan träffas utan iakttagande av särskild form, är det självfallet ofta svårt att visa vid vilken tidpunkt sämjedelningen tillkommit. I anledning härav har lantmäteristyrelsen — i syfte främst att hindra att lagstiftningen kringgås genom att efter lagens ikraftträdande ingången sämjedelning uppges ha skett dessförinnan — föreslagit, att sådan sämjedelning för att icke träffas av ogiltighetsregeln skall anmälas inom viss tid efter ikraftträdandet. Det är emellertid uppenbart, att ett sådant krav medför risk för rättsförluster, även om åtgärder vidtagas för att sprida kunskap om förefintligheten av en anmälningsskyldighet med dylik preklusionsverkan. Med hänsyn härtill kan jag ej förorda lantmäteristyrelsens förslag på denna punkt. Däremot vill jag föreslå den ordningen att anmälan om befintlig sämjedelning bör göras inom viss tid efter lagstiftningens ikraftträdande men att underlåtenhet att göra anmälan ej skall föranleda att sådan sämjedelning fränknes rättsverkan. Redan ett på detta sätt utformat anmälningsförfarande torde nämligen medföra, att stora krav på bevisningen ställas, då det göres gällande, att ej anmäld sämjedelning tillkommit före ogiltighetsregelns ikraftträdande. I detta sammanhang vill jag även framhålla, att kringgående av lagstiftningen endast kan komma i fråga beträffande sådana fastigheter, som finnas vid tiden för lagens utfärdande och som då ägas av flera personer. Av utredningen framgår att antalet sådana fastigheter är relativt begränsat.

Under åberopande av vad sålunda anförts förordar jag, att i lagen upptages endast den övergångsbestämmelsen att vad i lagen stadgas icke skall äga tillämpning å sämjedelning, som skett före lagens ikraftträdande. Bestämmelser om det av mig förordade anmälningsförfarandet beträffande befintliga sämjedelningar torde lämpligen kunna utfärdas i administrativ väg.»

Utskottet.

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot det genom propositionen framlagda lagförslaget och får därför hemställa,
att riksdagen måtte bifalla förevarande proposition.

Stockholm den 4 mars 1952.

På tredje lagutskottets vägnar:

ÅKE HOLMBÄCK.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Holmbäck, Carl Eriksson, Nils A. Larsson, Albert Hermansson, Lars Andersson, Eskilsson, Ivar Nilzon och Boo; samt

från andra kammaren: herrar Ericsson i Sörsjön, Holm, Åhman, von Seth, Johansson i Torp, Jansson i Aspeboda, Nyberg och Andersson i Ryggestad.